

Verbeelding is noodzaak

Voormalig minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur en Europarlementariër Hedy D'Ancona observeerde zeventien (!) jaar geleden in *Boekman 70* dat we sinds het Verdrag van Maastricht (1992) weliswaar beschikken 'over een formeel instrument om de Europese cultuur te ontwikkelen' maar dat die cultuur vervolgens nooit een vanzelfsprekende plek in beleid heeft verworven. En dat precies resoneert nu in de samenleving, want wat in de overheidscommunicatie is afgedaan als niet essentieel wordt ook door kiezers niet omarmd. D'Ancona merkte verder op dat achteraf gezien 'de Europese samenwerking niet had moeten beginnen met kolen, staal en het vrije verkeer van goederen en diensten, maar met onderwijs (Schuman) en cultuur (Monet)'. De consequentie van deze weeffout is wel dat cultuur en onderwijs niet anders gezien en beoordeeld worden dan zo: of zij de economische of politieke winst een dienst bewijst.

Expert op het gebied van autoritaire regimes Kim Lane Scheppele onderzoekt wat de democratie zoals wij die kennen bedreigt en kijkt daarbij steeds naar de andere kant van de verhalen

die we krijgen voorgeschoteld via onze officiële media (die zijn gecheckt op onjuistheden) en de social media (die dat niet zijn). Zij legt uit dat we niet moeten focussen op het dagelijkse steekspel maar op wat daarachter verborgen wordt en wat het betekent als dat van ons, kiezers, de kans krijgt de macht te grijpen. Zij pleit ervoor steeds verder te kijken; niet alleen naar anderen maar ook naar onszelf. Hoe we ons verdiepen in wat verteld wordt, en welke verhalen wie bereiken, maakt verschil.

Onder de titel *Foreigners everywhere* viert de Biënnale van Venetië 2024 migratie in het hart van een verrechtst Europa. De tentoonstelling toont dat er meer is dan het verhaal van individuen op zoek naar een 'beter leven' in het Westen. Dat migratie, anders dan het huidige frame ons voorstelt, leidt tot een onmiskenbare vitaliteit, waardoor ideeën, culturen en tradities al eeuwenlang de wereld doorkruisen en het leven beter maken. Bijna onmiddellijk loopt de bezoeker aan tegen het werk van Frieda Toranzo Jaeger: *Rage is a machine in times of senselessness* vormt een open, uitgestrekt toneel dat de ruimte in de volle breedte inneemt. Het is een hedendaags sociaal-economisch tableau

Liesbeth Bik

met machines, auto's, religieuze altaren en koloniale en genderkwesties. Rechts van het tableau het geborduurde hart uit het schilderij *Las dos Fridas* (1939) van Frida Kahlo, dat ook verschijnt op de achterkant, samen met de titel en toevoeging: 'Hearts that unite against genocide!'. Zo bindt dit dubbelzijdige hart de twee Frida's (Jaeger en Kahlo) aan elkaar, en boort via naald en draad de machteloosheid aan van zij die niet gezien mogen worden binnen politieke constellaties. Gedecideerd slaat zij een brug tussen voor- en achterkant: tussen de positie van de één in relatie tot de ander. Die transactie zegt meer dan het spektakel van de overweldigende beeldtaal aan de voorzijde, maar zoals bij een grammofoonplaat staan die kanten niet los van maar dicht bij elkaar. Je kunt niet het één zeggen zonder ook aandacht te geven aan het andere. De achterkant vertelt dat dit werk gaat over het dilemma van kiezen, van een positie, van een kant van het verhaal van woede in tijden van zinloosheid.

Lege plekken

Het optekenen van verhalen is monnikenwerk. In *kith and kin* transformeert kunstenaar Archie Moore met zijn hedendaagse versie van nauwgezette arbeid het Australische Paviljoen tot een monument van relaties. Hij tekende maandenlang met krijt op alle zwartgesausde wanden en plafonds een stamboom van 65 duizend jaar geschiedenis (waaronder die van hemzelf), en slaat daarmee een brug tussen het persoonlijke en het politieke dwars door tijd heen. Er zijn ook lege plekken. Turend denk je aan wat hier verteld had kunnen worden. In het midden van de ruimte, omgeven door water, liggen op een platform stapels officiële staatsdocumenten. Zij zijn resultaat en grondstof van Moores intensieve onderzoek. Zij weerspiegelen het lot van mensen wiens verhalen onderdrukt zijn. De kijker kan deze documenten niet inzien maar er alleen naartoe buigen. Tijdens dit buigen spiegelt de kijker, zoals Narcissus, zichzelf in het omringende water in een relatie tot mensen, plaats en tijd. Door tienduizenden jaren bij elkaar in één ruimte te brengen sluit Moore het publiek in:

'aboriginal verwantschapssystemen nemen alle levende dingen uit de omgeving op in een groter netwerk. We zijn allemaal één en delen de verantwoordelijkheid voor de zorg voor alle levende wezens, nu en in de toekomst.'

Verwantschappen zijn de basis voor ons handelen. Onlangs ontdekten wetenschappers dat stress en trauma's via DNA doorgegeven worden aan volgende generaties. Dat de littekens van oorlog, armoede of geweld niet alleen psychologisch zijn, maar ook fysiek in ons genetisch materiaal – ons archief, ons lichaam – worden vastgelegd en invloed kunnen hebben op onze genen om vervolgens persoonlijk en politiek getransformeerd te worden in onze verhalen, ons gedrag, onze uitingen.

Waarom schrijven mensen, maken ze, nemen ze verbeelding serieus? Om de wereld te redden, zegt schrijver Ta-Nehisi Coates in zijn nieuwste boek *The message*. Met als zijn grootste zorg altijd te schrijven voor en vanwege degenen die geen stem hebben. Daarom nemen we, nee moeten we, verbeelding serieus nemen. Niet als dienst maar als noodzaak. •

Liesbeth Bik

is beeldend kunstenaar en voorzitter van de Akademie van Kunsten. Fotografie: Jos van der Pol